

УДК 336.71 (09) (437)

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ ПЕРШОЇ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ (1918-1938 РР.)

Гомонай Василь Васильович,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
конституційного права та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету*

Економічна система України інтенсивно розвивається, що зумовлює необхідність постійного вдосконалення правових норм, які регулюють банківську діяльність. Однією з умов входження сучасної України до світового економічного співтовариства є вдосконалення законодавства про банківську діяльність. Це в свою чергу потребує глибокого всебічного наукового аналізу правових основ банківської діяльності не тільки України, але й інших держав. Цікавим для українських правознавців у цьому зв'язку є дослідження становлення і розвитку законодавства про банківську діяльність у першій Чехословацькій республіці в міжвоєнний період, у складі якої перебувало Закарпаття.

На нашу думку, проведені дослідження дозволять поглибити знання історико-правових закономірностей становлення і розвитку законодавства про Національний банк в першій Чехословацькій республіці, зробити певні висновки, що матимуть історико-правове та практичне значення для української юридичної науки.

Завданням дослідження є аналіз основних періодів становлення і розвитку законодавства про Національний банк у першій Чехословацькій республіці та встановлення їх меж упродовж 1918–1938 рр.; поглиблення історико-правових знань про особливості правового статусу Національного банку в першій Чехословацькій республіці.

Дослідження еволюції правового регулювання банківської діяльності першої Чехословацької республіки є актуальним тому, що банківська діяльність у Чехословаччині, яка утворилася 28 жовтня 1918 року внаслідок розпаду Австро-Угорщини, здійснювалася при належному правовому забезпеченні. На нашу думку, тогочасний позитивний досвід доцільно було б використати в чинному українському законодавстві та на практиці.

Дослідженням вказаної проблеми займалися чехословацькі вчені А.Ерабек, К.Енгліш, К.Готвальд, П.Августа, Ф.Гонзак, Е.Дворак, Ц.Кліер, О.Ружічка, Ф.Шпічка, праці яких автор використав у процесі роботи над досліджуваною проблемою.

Дворівнева банківська система створює різні правові сфери регулювання.

Мова йде про правовідносини, які виникають під час:

- а) регулювання діяльності Центрального банку;
- б) регулювання діяльності комерційних банків.

Такий розріз предмету регламентації теми надає можливість дослідити банківську діяльність. Зупинимось на питанні правового статусу та діяльності Центрального банку першої Чехословацької республіки. Таким чином, завданням автора буде розкриття історії створення та розвитку Національного банку та дослідження особливостей його правового статусу.

Якщо торкнутись історії створення Центральних банків на території теперішньої Чеської та Словацької Республік, слід відзначити, що першим Центральним банком вважається Привілейований Австрійський Національний банк, створений у формі акціонерного товариства ще у 1816 році [1, с. 337].

Після утворення Чехословацької республіки виникла потреба у створенні нового Чехословацького Національного банку, оскільки до того часу функціонував Національний банк Австро-Угорщини. Однак Чехословацький Національний банк не був створений одразу після розпаду Австро-Угорщини та утворення Чехословацької республіки. Було прийнято рішення, що функції банку, до його створення, буде виконувати Банківська рада міністерства фінансів.

Банківська рада міністерства фінансів була створена розпорядженням уряду 6 березня 1919 року [2]. Відповідно до цього розпорядження цей орган повинен був виконувати функції Національного банку.

Найвищим органом Банківської ради міністерства фінансів була Банківська рада, але, незважаючи на це, деякі її рішення повинні були схвалюватися міністром фінансів.

Банківська рада міністерства фінансів розпочала свою діяльність перейняттям філій Австро-Угорського банку у межах, передбачених законом. Її органами були банківський комітет (міністр фінансів чи його заступник, як голова комітету та 10 членів, які призначалися міністром), торговельне управління.

Протягом усього часу діяльності Банківської ради її керівні особи були постійними радниками міністерства фінансів. Банківську раду необхідно характеризувати, з правової точки зору, як утворення *suī generis* (особливе утворення – В.Г.), що виникло в особливий період, та для виконання особливих завдань. Щодо її організації і правової

структури не було аналогів та досвіду, тому Банківська рада міністерства фінансів функціонувала так, як це було необхідно в той період. Діяльність банківської ради припинилася 31 березня 1926 року, а 1 квітня 1926 року почав свою діяльність Національний банк [3, с. 767].

Закон “Про Чехословацький Національний банк” був прийнятий 14 квітня 1920 року [4]. Законом від 23 квітня 1925 року було внесено зміни та доповнення до раніше прийнятого закону “Про Чехословацький Національний банк” [5].

Виник Чехословацький Національний банк у формі акціонерного товариства. Держава повинна була володіти в Національному банку тільки третьою акціонерного капіталу, двома третинами володіли приватні акціонери. Приватному капіталу надавалися широкі можливості втручання в державні фінанси, і в той же час гарантувалися високі прибутки – 6% річних від наданих кредитів [6, с. 125].

Керівними органами банку були банківська рада, ревізійний орган і загальні збори. Губернатора, його заступника і трьох з дев’яти членів банківської ради призначав Президент. З членів міністерства фінансів призначався комісар. Кожен член ради мав тільки один голос, але голосувати могли лише ті, хто мав не менше 10 акцій.

Очолював банківську раду губернатор, який на пропозицію уряду призначався Президентом Чехословацької республіки строком на п’ять років. Кількість повторних призначень не обмежувалася. Члени керівних органів банку не могли мати іншого представницького мандату. Банківська рада, крім губернатора, включала 6 обраних та 3 призначуваних членів. Шість членів ради обирали збори акціонерів строком на шість років, причому кожен рік припинялися повноваження одного з них (хоч теоретично він міг бути знову обраний, оскільки не були обмеження щодо повторного обрання). Трьох членів ради Президент призначав за поданням уряду теж на шість років. Вони могли бути відкликані Президентом, а також призначені на новий шестирічний термін. Під час свого перебування в банку губернатор та кожен член банківської ради повинні були мати вкладені в банк 20, кожен член ревізійного органу 10 акцій банку оформлених на своє ім’я, які не могли бути відчужені. Із 6 членів банківської ради, які обиралися, призначався заступник губернатора, який у разі потреби виконував функції губернатора. Спочатку планувалося, що губернатор Національного банку обиратиметься, на зразок Англії та Німеччини. Повноваження банківської ради чітко регламентувалися законом. Банківська рада була органом, який представляв банк у всіх відносинах, у тому числі й у відносинах з урядом. Банківська рада здійснювала керівництво майном банку, управління та контроль за діяльністю банку. Засідання ради проводилися один раз на місяць, позачергові – у разі потреби. У складі банківської ради функціонували відділи: валютний, кредитний та

адміністративний. Губернатор та голови відділів становили вужчу раду, яка при нестачі часу на скликання ради, могла вирішувати невідкладні питання, а засідала вона один раз на тиждень.

Ревізійний орган обирався загальними зборами у складі п’яти членів строком на 5 років, причому кожен рік припиняли функції одного члена, який міг бути обраний повторно. Губернатор зі складу членів призначв голову. Члени ревізійного органу були присутні на чергових засіданнях банківської ради, які проводилися у березні, у червні, у вересні та у грудні, та мали право голову. Ревізійний орган мав право скликання позачергових засідань банківської ради.

Ще одним органом банку були загальні збори акціонерів, які були представником акціонерів та їх прав. Засідали загальні збори в лютому кожного року, а позачергово – в разі необхідності (у разі, коли кількість членів банківської ради, що обиралися, становила менше 4 членів, коли кількість ревізійного органу становила менше 3 членів, на вимогу ревізійного органу або на вимогу 50 акціонерів). Загальні збори склалися із акціонерів, які володіли не менше як 10 акціями, зареєстрованими на них не пізніше ніж за 90 днів перед проведенням загальних зборів і депонованих не пізніше 20 днів перед загальними зборами в головному органі банку в Празі чи в якій-небудь філії банку. До повноважень загальних зборів належало: обрання членів банківської ради; обрання членів ревізійного органу; внесення пропозицій щодо зміни статуту; підвищення чи зниження банківського капіталу; затвердження щорічного звіту банківської ради про діяльність банку та інші.

Загальні збори приймали рішення простою більшістю голосів, тільки коли справа йшла про ліквідацію банку чи про внесення змін до статуту, потрібна була кваліфікована більшість. Голосування проходило таємно.

Держава здійснювала контроль за діяльністю банку через урядового комісара, який призначався з числа працівників міністерства фінансів. Цей контроль з боку держави нічим не обмежував самостійність банку, і не означав втручання держави в господарювання банку.

Спори між державою та Національним банком вирішував Верховний суд в Празі [3, с. 767 – 770].

Пізніше, у 1950 році, згідно із Законом “Про Державний банк Чехословацької Федеративної Республіки” був створений Центральний банк у Чехословацькій Федеративній Республіці [7, с. 549].

Вважаємо, доцільно виділити наступні три етапи становлення і розвитку Національного банку першої Чехословацької республіки:

- 1) період діяльності Австро-Угорського Національного банку (30 жовтня 1918 року – 6 березня 1919 року);
- 2) період діяльності Банківської ради міністерства фінансів (7 березня 1919 року – 31 березня 1926 року);

3) період діяльності Чехословацького Національного банку (1 квітня 1926 року – до моменту окупації Чехословаччини фашистською Німеччиною).

Таким чином, створення Національного банку в першій Чехословацькій республіці відбувалося на початковому етапі її розвитку, але було досить довготривалим, мало свої особливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Revenda Z. Centralni bankovnictvi. – Praha, 1999. – 556 s.
2. Nařízení vlády republiky Československé ze dne 6. března 1919 o upravě poměru k Rakousko-uherské bance. Čís. 119 // Zbírka zákonu a nařízení státu Československého. – 1919. – S. 155–158.
3. Pospíšil V. Narodni banka Československa // Slovník veřejného práva Československého. – Praha, 2000. – Sv. 2. – S. 764–775.
4. Zákon ze dne 14. dubna 1920 o akciové bance cedulové. Čís. 347 // Zbírka zákonu a nařízení státu Československého. – 1920. – S. 859–867.
5. Zákon ze dne 23. dubna 1925, kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 14. dubna 1920, č. 347 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové. Čís. 102 // Zbírka zákonu a nařízení státu Československého. – 1925. – S. 507–512.
6. Мельникова И.Н. Классовая борьба в Чехословакии в 1924-1929 гг. – М.: Издательство Академии наук СССР, 1962. – 440 с.
7. Matousek R. Bankova soustava v SFR. – Praha, 1992. – 634 s.